

УДК 663.5: 637.523

В.Г. Топольник¹, д-р техн. наук, проф., Н.М. Стукальська².

1 - Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк, Україна.

2 - Київській національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна, e-mail: Nata84Iv@mail.ru.

ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНИХ УМОВ ПРОЦЕСУ ПОДРІБНЕННЯ СУМІШІ БІЛОГО І ЧЕРВОНОГО М'ЯСА КУРЯТИНИ ДЛЯ ЗБІЛЬШЕННЯ ВОЛОГОЗВ'ЯЗУЮЧОЇ ЗДАТНОСТІ ФАРШІВ

V.G. Topol'nik¹, Dr. Sci. (Tech.), Professor., N.M. Stukalskaya².

1 – Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine.

2 - Kyiv National of Trade and Economics University, Kyiv, Ukraine, e-mail: Nata84Iv@mail.ru.

DETERMINATION OF CHICKEN WHITE AND RED MEAT MIXTURE GRINDING PROCESS OPTIMAL CONDITIONS TO INCREASE MINCE-MEAT WATER FIXING ABILITY

Мета. Метою статті є знаходження математичної моделі залежності показників вологозв'язуючої здатності фаршу з суміші білого і червоного м'яса курятини (філе+гомилка) у співвідношенні 1:1 від умов проведення процесу, яку можна використати для обґрунтування впливу параметрів, що характеризують процес подрібнення, і прогнозування збільшення вологозв'язуючої здатності за конкретних параметрів процесу.

Методи. При дослідженні виконано план активного експерименту за методом Бокса-Уїлсона, що дозволяє заощадити трудовозатрати на наукове дослідження.

Результати. На підставі проведених досліджень запропоновано раціональні умови процесу подрібнення фаршу з суміші білого і червоного м'яса курятини (філе + гомилка) у співвідношенні 1:1: швидкість обертання приводного валу - 150 об/хв; діаметр отворів решітки - $6 \cdot 10^{-3}$ м; сила подачі сировини - 15 Н; кут ножа - 90° .

Наукова новизна. Визначено математичну модель, що адекватно описує залежність вологозв'язуючої здатності фаршу з суміші білого і червоного м'яса курятини (філе + гомилка) у співвідношенні 1:1 від варійованих чинників (швидкість обертання приводного валу, діаметр отворів решітки, сила подачі сировини, кут ножа) під час процесу подрібнення.

Практична значущість. Визначені оптимальні умови процесу подрібнення суміші білого і червоного м'яса курятини, які забезпечують максимальну вологозв'язуючу здатність м'ясного фаршу. Отримана математична модель, яка дозволяє прогнозувати значення вологозв'язуючої здатності фаршу при певних значеннях параметрів процесу.

Ключові слова: фарш з м'яса курятини, математико-статистична обробка, показники якості, активний експеримент.

Постановка проблеми. За даними [1], м'ясо курятини - поживне й легко засвоюється людським організмом, містить велику кількість протеїну і малу кількість жиру. За вмістом білка куряче м'ясо значно перевершує пісню свинину і яловичину. В ньому містяться такі необхідні людському організму речовини, як: нікотинова кислота; вітаміни А, В₁, В₂, В₆, В₁₂; мінеральні речовини [2].

На відміну від яловичини і свинини, м'ясо курки містить у два рази менше жирів.

В Україні споживання курячого м'яса на одного жителя перевищує середній рівень країн ЄС і, за оцінками експертів Українського клубу аграрного бізнесу, зростає в 2012 році в порівнянні з 2011 роком приблизно на 2 кг - до 26,7 кг [3].

Ще одна перевага курячого м'яса - низька, в порівнянні з м'ясом свинини та яловичини, собівартість. Крім споживання самого м'яса птиці, зростає обсяг його використання у виробництві м'ясопродуктів. Українські виробники підлаштувалися під споживачів, чия платоспроможність знизилася, і стали більше використовувати дешеву сировину, зокрема курячий фарш. Але використання дешевої сировини не повинно негативно впливати на якість отриманої готової продукції. Вироби повинні відповідати вимогам до органолептичних, структурно-механічних і мікробіологічних показників якості.

Виходячи з вищевказаного, дослідження, які спрямовані на відшукування умов реалізації процесу переробки сировини, що забезпечують високі якісні показники вихідного продукту, є актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомо, що вологозв'язуюча здатність є одна з важливих властивостей сирого фаршу. Від здатності зв'язувати воду залежать такі властивості як соковитість, ніжність, втрати при тепловій обробці, товарний вигляд [4].

Вологозв'язуюча здатність фаршу залежить від процесу подрібнення м'ясної сировини, а саме від дисперсності подрібненого фаршу. В роботі [5] було розглянуто ієрархічну структуру системи показників якості процесу подрібнення, в якій проаналізовано конструктивні параметри обладнання для подрібнення, що впливають на якість процесу, у тому числі на якість отриманого фаршу.

Автори, що вивчали і вдосконалювали процес подрібнення м'ясної сировини не досліджували вплив конструктивних параметрів на вологозв'язуючу здатність фаршу. Отже наші дослідження набувають інтерес в вивченні впливу конструктивних параметрів на вологозв'язуючу здатність.

Формулювання цілей статті. Метою нашої роботи було знаходження регресійної залежності вологозв'язуючої здатності суміші білого і червоного м'яса курятини (філе + гомілка) від умов проведення процесу, яку можна використати для обґрунтування впливу параметрів, що характеризують процес подрібнення, і прогнозування збільшення вологозв'язуючої здатності за конкретних параметрів процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вдосконалення процесу подрібнення м'ясної сировини з курятини (філе + гомілка) з метою збільшення вологосв'язуючої здатності необхідно порівняти різноманітні варіанти процесу, врахувати та надати висновки щодо впливу великої кількості чинників на даний показник. В якості варійованих параметрів було обрано: $n(x_1)$ - швидкість обертання валу, об/хв; $d(x_2)$ - діаметр отворів решітки, $\text{м} \cdot 10^{-3}$; $F(x_3)$ - сила подачі сировини, Н; $\alpha(x_4)$ - кут ножа, град.

Для проведення експерименту використовували м'ясорубку торгової марки «BRAUN», решітки з діаметрами отворів решітки 3 та 6 $\text{м} \cdot 10^{-3}$, ножі – прямолінійний та криволінійний, перетворювач частоти «Lenze», за допомогою якого варіювали швидкість обертання приводного валу, потенціометр для виміру потужності. Дослідження вологосв'язуючої здатності визначали методом пресування [6].

Для точності і достовірності отриманих даних використано математико-статистичну базу планування екстремального експерименту за методом Бокса-Уілсона [7]. Ця методика дозволяє виявити аналітичну залежність впливу вхідних параметрів (x_i) на параметр оптимізації процесу (y). У нашому дослідженні – це вологосв'язуюча здатність суміші білого і червоного м'яса курятини (філе + гомілка) у співвідношенні 1:1, %.

У таблиці 1 наведено область варійованих факторів з урахуванням апріорної інформації та реальних умов здійснення процесу подрібнення.

Таблиця 1 – Область факторного простору експерименту

Фактор		Найменування фактору	Розмірність	Рівні параметру			
				Верхній	Нижній	Нульовий	Крок
				+1	-1	0	-
n	x_1	Швидкість обертання валу	об/хв	150	70	110	40
d	x_2	Діаметр отворів решітки	$\text{м} \cdot 10^{-3}$	6	3	4,5	1,5
F	x_3	Сила подачі сировини	Н	15	5	10	5
α	x_4	Кут ножа	град.	90	30	60	30

Була реалізована полурепліка повного чотирьохфакторного експерименту (2^{4-1}) з визначальним контрастом $x_4 = x_1 x_2 x_3$. Тому було проведено 8 дослідів з двократною повторністю, які були рандомізовані за допомогою випадкових чисел.

Статистичну обробку даних проводили за методикою, яка наведена в [8].

Дисперсію окремого дослідів S_j^2 відповідно плану експерименту розраховували за формулою:

$$S_j^2 = 2(y_1 - \bar{y}_j)^2. \quad (1)$$

Однорідність дисперсій було перевірено по критеріям Фішера (F_p)

$$F_p = \frac{S_{max}^2}{S_{min}^2} \quad (2)$$

та Кохрена (G_p)

$$G_p = \frac{S_{max}^2}{\sum_{j=1}^N S_j^2} \quad (3)$$

Результати експерименту і значення дисперсії кожного дослідження занесені до таблиці 2.

Таблиця 2. – Розрахунок дисперсії для вологозв'язуючої здатності, %

№	Порядок реалізації	x_1	x_2	x_3	x_4	y_1	y_2	$\bar{y}_1$	Δy_j	Δy_j^2	S_j^2
1	09, 16	1	1	1	1	65,8	65,02	65,41	0,390	0,152	0,30420
2	14, 10	1	1	-1	-1	65,03	65,13	65,080	-0,050	0,002	0,00500
3	04, 13	1	-1	1	-1	65,2	65,02	65,110	0,090	0,008	0,01620
4	08, 12	1	-1	-1	1	68,57	69,75	69,160	-0,590	0,348	0,69620
5	01, 07	-1	1	1	-1	66,02	65,26	65,640	0,380	0,144	0,28880
6	06, 05	-1	1	-1	1	66,06	66,28	66,170	-0,110	0,012	0,02420
7	11, 15	-1	-1	1	1	65,95	64,85	65,400	0,550	0,302	0,60500
8	02, 03	-1	-1	-1	-1	61,41	62,12	61,765	-0,355	0,126	0,25205
$\sum_{j=1}^8 S_j^2$											2,19165

Розраховане значення критеріїв порівнювали з табличними значеннями при рівні значущості $\alpha=0,05$ та відповідних числах ступенів свободи для f_1 та f_2 для чисельника і знаменника [9].

Оскільки $F_p=13,44 < F_{табл}=161$ і розрахункове значення критерію Кохрена не перевищує табличного значення, тобто $G_p=0,32 < G_{табл}=0,6798$, то гіпотеза про однорідність дисперсій приймається.

Оскільки дисперсії S_j^2 однорідні, визначали дисперсію параметра оптимізації S_y^2 (дисперсію відтворюваності експерименту), яка має значення 0,274.

За даними таблиці 2 розраховані коефіцієнти регресії при головних чинниках b_j і вільний член рівняння b_0 .

Для перевірки статистичної значущості коефіцієнтів з урахуванням дисперсії параметра оптимізації S_y^2 , дисперсії коефіцієнтів регресії $S_{b_i}^2$ визначали величину довірчого інтервалу Δb_i .

Порівняння коефіцієнтів регресії з довірчим інтервалом дозволяє стверджувати, що всі визначені коефіцієнти статистично значущі, оскільки вони більше за довірчий інтервал. У цьому випадку математична модель залежності вологозв'язуючої здатності від контрольованих параметрів має

вигляд:

$$y=65,47+0,72x_1+0,11x_2-0,08x_3+1,07x_4. \quad (4)$$

Для перевірки адекватності отриманого рівняння для кожного рядка матриці 2 знайдені розрахункові значення $\hat{y}_j$, що наведені в таблиці 3.

Таблиця 3 - Дані для обчислення дисперсії адекватності

Номер досліджу	x_1	x_2	x_3	x_4	$\bar{y}_j$	$\hat{y}_j$	$\Delta y = (\bar{y}_j - \hat{y}_j)$	Δy^2
1	1	1	1	1	65,410	67,29	-1,88	3,5344
2	1	1	-1	-1	65,080	65,31	-0,23	0,0529
3	1	-1	1	-1	65,110	64,93	0,18	0,0324
4	1	-1	-1	1	69,160	67,23	1,93	3,7249
5	-1	1	1	-1	65,640	63,71	1,93	3,7249
6	-1	1	-1	1	66,170	66,01	0,16	0,0256
7	-1	-1	1	1	65,400	65,63	-0,23	0,0529
8	-1	-1	-1	-1	61,765	63,65	-1,885	3,5532
$\Sigma \Delta y^2$								14,7012

Дисперсію адекватності розраховували по формулі:

$$S_{ad}^2 = \frac{\sum_{j=1}^N (\bar{y}_j - \hat{y}_j)^2}{N - m} \quad (5)$$

Адекватність рівняння перевіряли за допомогою F - критерію Фішера по формулі:

$$F_p = \frac{S_{ad}^2}{S_y^2} \quad (6)$$

Розраховане значення критерію Фішера дорівнювало 17,88. Це значення порівнювали з табличним значенням $F_{табл.}$ при $\alpha = 0,05$, $f_1 = 3$ і $f_2 = 8$, який дорівнює 4,07. Оскільки розрахункове значення більше табличного, рівняння (4) неадекватне.

Приймаємо рішення - ввести в рівняння (4) взаємодію чинників: x_1x_3 , x_1x_4 , x_3x_4 . У таблиці 4 наведено їх кодовані значення.

Після розрахунку коефіцієнтів регресії взаємодії чинників рівняння має вигляд:

$$y=65,47+0,72x_1+0,11x_2-0,08x_3+1,07x_4-0,85x_1x_3+0,03x_1x_4-1,05x_3x_4 \quad (7)$$

Таблиця 4 – Дані для розрахунку коефіцієнтів регресії адекватного рівняння

№ досліду	Порядок реалізації	x_1	x_2	x_3	x_4	x_1x_3	x_1x_4	x_3x_4	$\bar{y}_j$	$\hat{y}_j$	Δy	$\Sigma \Delta y^2$
1	09, 16	1	1	1	1	1	1	1	65,410	65,41	0	0
2	14, 10	1	1	-1	-1	-1	-1	1	65,080	65,080	0	0
3	04, 13	1	-1	1	-1	1	-1	-1	65,110	65,110	0	0
4	08, 12	1	-1	-1	1	-1	1	-1	69,160	69,160	0	0
5	01, 07	-1	1	1	-1	-1	1	-1	65,640	65,640	0	0
6	06, 05	-1	1	-1	1	1	-1	-1	66,170	66,170	0	0
7	11, 15	-1	-1	1	1	-1	-1	1	65,400	65,400	0	0
8	02, 03	-1	-1	-1	-1	1	1	1	61,765	61,765	0	0
$\Sigma \Delta y^2$												0

Оскільки $\Sigma \Delta y^2 = 0$, дисперсія адекватності і розрахункове значення критерію Фішера дорівнює нулю, то рівняння (7) адекватне.

Рівняння (7) незручне для практичних розрахунків. Тому, використовуючи формули переходу від кодovаних до натуральних значень чинників (N, d, F, α), були визначені вирази кодovаних чинників через їх натуральні значення:

$$x_1 = \frac{N - 110}{40}; \quad x_2 = \frac{d - 4,5}{1,5}; \quad x_3 = \frac{F - 1}{0,5}; \quad x_4 = \frac{\alpha - 60}{30}. \quad (8)$$

Після математичних перетворень рівняння (7) отримали рівняння, що описує залежність вологосв'язуючої здатності фаршу з суміші білого і червоного м'яса курятини (у співвідношенні 1:1) в залежності від умов подрібнення:

$$B33 = 52,41453 + 0,05939N + 0,07208d + 8,75094F + 0,10335\alpha - 0,04266NF + 0,00002N\alpha - 0,07021F\alpha \quad (9)$$

Таким чином, отримані функції регресії в кодovаних та натуральних значеннях варійованих чинників, які адекватно описують вплив їх на параметр оптимізації.

Список літератури/References

1. Ячнева М.О. Фізико-хімічні та біологічні технології м'яса та м'ясопродуктів / М.О. Ячнева, Л.В. Пешук, О.Б. Дроменко // Навч. пос. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 304 с.
1. Yachneva M.O. (2009), "Physical-chemical and biological meat and meat product production processes", Navch. pos. Izd-vo "Tsentr uchbovoi literatury", p. 304.

2. Агро Вектор Групп. Производство птицекомплексов. [Электронный ресурс]. – Электрон. текстовые данные (850 кбайт) // Преимущества куриного мяса. - [Цит. 2012, 10 июля]. – Режим доступа: <<http://agrovect.com>>.
2. Agro Vector Group (2012), Production of integrated poultry farms, available at: <http://agrovect.com> (accessed July 10, 2012).
3. Ліга Бізнес [Электронный ресурс]. – Электрон. текстовые данные (910 кбайт) // Куриный бизнес под европейским соусом. - [Цит. 2012, 25 вересня]. – Режим доступа: <<http://biz.liga.net>>.
3. Liga Business (2012), Chicken business under European sauce, available at: <http://biz.liga.net> (accessed September 25, 2012).
4. Карпенко А. Исследование влияние пищевых добавок на функциональные свойства мясных систем / А. Карпенко, Л.В. Сергеева. – IV Международная студенческая электронная научная конференция «Студенческий научный форум» 15 февраля – 31 марта 2012 года.
4. Karpenko A. and Sergeeva L.V. (2012), “Study of food additive effect on meat system functional properties”, *IV International Student Electronic Scientific Conference “Student’s Scientific Forum”*, Moscow, February 15 - March 31, 2007.
5. Топольник В.Г. Обґрунтування системи показників якості процесу подрібнення м’ясної сировини / В.Г. Топольник, Н.М. Іванова // Вісник ДонНУЕТ – 2009. -№1 (41). Сер. Технічні науки. – С. 119-123.
5. Topoljnik V.G. and Ivanova N.M. (2009), “Background of quality parameter system for meat raw material grinding process”, *Newsletter of DonNUET*, no.1(41), pp. 119-123.
6. Антипова Л. Г. Методы исследования мяса и мясных продуктов : учеб. и учеб. пособ. для студ. высш. учеб. зав. / Л. Г. Антипова, И. А. Глотова, И. А. Рогов. – М.: Колос, 2001. – С. 376.
6. Antipova L.G., Glotova I.A. and Rogov I.A. (2001), “Methods of testing of meat and meat products”, *Izd-vo “Kolos”*, p. 376.
7. Адлер Ю.П. Планирование эксперимента при поиске оптимальных условий / Ю.П. Адлер, Е.В. Маркова, Ю.В. Грановский. - М.: Наука, 1976. – 280 с.
7. Adler Y.P., Granovskiy Y.V. and Markova E.V. (1976), “Planning of experiment during search of optimal conditions”, *Izd-vo “Nauka”*, p. 280.
8. Топольник В.Г. Визначення оптимальних умов процесу подрібнення білого м’яса курятини (філе) для зменшення енергетичних показників процесу подрібнення / В.Г. Топольник, Н.М. Стукальська // Наукові праці, Випуск №42, том 2. – ОНАХТ. – 2012. - С. 499-504.
8. Topoljnik V.G. and Stukaljska N.M. (2012), “Determination of chicken white meat (filet) grinding process conditions to reduce energy parameters of grinding process”, *Scientific Works ONAKT*, no.42(2), pp. 499-504.
9. Кобзарь А.И. Прикладная математическая статистика. Для инженеров и научных работников / А.И. Кобзарь. – М.: Физматлит, 2006. – 816 с.
9. Kobzar A.I. (2006), *Applied Mathematical Statistics. For engineers and scientific workers*, *Izd-vo “Phizmatlit”*, p. 816.